

تحلیل زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در معماری خانه‌های قاجار در شهر تهران

لیلا زارع*، رؤیا کیهانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۰۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۰۸

نوع مقاله: پژوهشی

صفحه ۱۳۱ تا ۱۴۸

چکیده

پژوهش حاضر به تحلیل مفاهیم بنیادین زیبایی‌شناسی از نگاه عینی‌گرایی در معماری خانه‌های دوره قاجار در تهران پرداخته است. زیبایی‌شناسی درک حال فضا از طریق انسان است و زیبایی‌شناسی در معماری حضور در فضا و احساس تمام مؤلفه‌های زیبایی به صورت یکجا به منصفه ظهور می‌رساند. بحث زیباشناسی در معماری به مبانی نظری و علی‌الخصوص کیفیت در هر طراحی معماری به صورت جداگانه مربوط می‌شود که طرح و روند طراحی را بیشتر به شناخت عناصر و آفرینش زیبایی هدایت می‌کند؛ از طرفی معماران بر این باورند که عواملی مانند ساختار، مقاومت مصالح و مسائل مالی باعث از بین رفتن آزادی عمل در طراحی‌ها برای آفرینش و خلق زیبایی شده است؛ لذا در این پژوهش با نگاه به معماری تاریخی قصد بر تحلیل زیبایی است. در سیر تحول تاریخی، زیبایی جاذبه‌ای ازلی بوده است و در رشته‌های متفاوتی مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است. اهمیت پژوهش در این است که زیبایی امری ذهنی نیست؛ بلکه باید آن را به صورت حقیقتی عینی درک کرد؛ همچنین خانه‌های دوره قاجار به عنوان پدیده‌های مهم شهری، از نظر زیباشناسانه اهمیت بسیار دارند و از این رو در دهه‌های گذشته پژوهشگران به بررسی جنبه‌های گوناگون آن پرداختند. این پژوهش با توجه به سنت کیفی تحقیق و با روش تحلیلی - توصیفی و تطبیقی، مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، تحلیل و آنالیز داده‌ها و برداشت میدانی در تلاش است تا ویژگی‌های زیبایی‌شناسی عینی را در هشت خانه‌های دوره قاجار در تهران که عبارت است از: خانه امام‌جمعه، خانه مقدم، خانه سلطان بیگم، عمارت مسعودیه، عمارت عین‌الدوله، باغ نگارستان، موزه زمان و باغ فردوس را بررسی کند.

واژگان کلیدی: زیبایی‌شناسی، زیبایی‌شناسی عینی‌گرا، خانه‌های قاجار، معماری خانه‌های قاجار

^۱ استادیار مرکز تحقیقات اقتصاد خلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) zare@wtiau.ac.ir

^۲ پژوهشگر دکتری معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۱. مقدمه

بی‌گمان، جمال یا زیبایی بهترین پدیده در جهان هستی است و ادراک زیبایی مهم‌ترین امتیازی است که به انسان‌ها عطا شده است. انسان همیشه در حال درک زیبایی‌ها و مواجهه با آنها و در نهایت سعی در آفرینش زیبایی دارد. بسیاری از نظریه‌پردازان از زمان افلاطون تا دوره معاصر سعی در کشف زیبایی‌ها دارند؛ زیبایی‌شناسی در آغاز تجربی بوده و به مرور زمان به امری نظری تبدیل شده است و در نهایت در قرن هجدهم وارد فلسفه شده است (اسفندیاری، ۱۳۹۲: ۳). در حال حاضر باتوجه به اینکه زیبایی‌شناسی پدیده‌ای تازه نیست؛ اما توجه بسیاری از پژوهشگران و علی‌الخصوص معماران را به خود جلب کرده است و پژوهشگران به دنبال درک معیارها و مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی و آفرینش آن در بناهای معماری دارند.

خانه‌های تاریخی بخش عمده‌ای از بافت تاریخی شهرها هستند که نمایانگر هویت و سیر تحول معماری در گذشته هستند. معماری در دوره قاجار به دلیل تأثیرپذیری از اروپا تغییرات فراوانی یافته است؛ به صورتیکه دوران قاجار به دو بخش آغاز سلطنت آغامحمدخان تا پایان محمدشاه، دوره اول و از ناصرالدین‌شاه تا پایان سلطنت قاجار دوره دوم قاجار است. در دوره دوم قاجار تغییرات شگرفی در معماری ایران اتفاق می‌افتد؛ از جمله مهم‌ترین این موارد می‌توان به تغییر در تزیینات اشاره نمود؛ همچنین در دوره اول نیز تأثیرپذیری فراوانی از دوره صفویه در تزیینات مشاهده می‌شود (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶)؛ بنابراین بررسی تزیینات از منظر زیبایی‌شناسی عینی در دوره اول و دوم قاجار که بسیار متأثر از اروپا و صفویه است امری مهم در شناخت معماری ایران در این دوره است.

در این پژوهش در نظر است ابتدا با بررسی سیر تحول زیبایی‌شناسی از منظر عینی‌گرایی به مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی-گرا دست‌یافته و در مرحله دوم مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی را در خانه‌های دوره اول و دوم قاجار در شهر تهران، در بناهایی همچون خانه امام‌جمعه، خانه سلطان بیگم، خانه مقدم، عمارت مسعودیه عمارت عین‌الدوله، باغ نگارستان، موزه زمان و باغ فردوس بررسی شود.

بنابراین، مسئله اصلی پژوهش تحلیل مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در معماری هشت خانه قاجار در دوره اول و دوم در شهر تهران است. برای دستیابی به امر فوق لازم است تا به سؤالات زیر پاسخ داده شود: ۱- مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی از دیدگاه عینی‌گرایی بر چه عواملی استوار هستند؟ ۲- سیر تحول خانه‌های دوران قاجار به چه صورت بوده و بر اساس چه عواملی اتفاق افتاده است؟ ۳- چگونه مفاهیم بنیادین زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در خانه‌های امام‌جمعه، مقدم، سلطان بیگم، عمارت مسعودیه، عمارت عین‌الدوله، باغ نگارستان، موزه زمان و باغ فردوس بازتاب یافته‌اند؟

براین اساس سعی شده است تا باتوجه به سنت کیفی تحقیق، با روشی توصیفی - تحلیلی و رویکردی تطبیقی - تفسیری به شناخت مؤلفه‌های لازم در باب زیبایی‌شناسی پرداخته و آنها را در هشت خانه دوره اول و دوم قاجار در شهر تهران بررسی نمود.

۲. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش حاضر به دودسته تقسیم می‌شود: ۱- زیبایی‌شناسی و ۲- خانه‌های دوره قاجار؛ سعی شده است در جدول ۱ پیشینه مربوطه جمع‌آوری شود.

جدول ۱: پیشینه پژوهش (نگارندگان)

ردیف	عنوان	نویسنده	سال	بررسی ملاحظات انجام شده	نتیجه	روش تحقیق
۱	بازشناخت ابعاد عینی و ذهنی زیباشناسی معماری اسلامی در دوران معاصر	محمدصادق کریمی و ابراهیم مرادی	۱۳۹۹	این پژوهش به ابعاد زیبایی‌شناسی از بعد عینی و ذهنی می‌پردازد. سپس معیارهای زیبایی‌شناسی را بر اساس شاخص‌های معماری اسلامی معرفی می‌کند. سپس به توضیح فرم، فضا، هندسه، عناصر، تزیینات، حس مکان، وحدت و تنوع می‌پردازد.	ناظر با حضور فیزیکی در محیط و مکان معماری از طیف کثیری از ویژگی‌های فیزیکی مانند: فرم، فضا، تزیینات و انبوه‌زیادی از ویژگی‌های مختلفی که باعث به‌وجود آمدن حس لذت در بنا می‌شود مواجه می‌شود.	تحلیلی - کاربردی

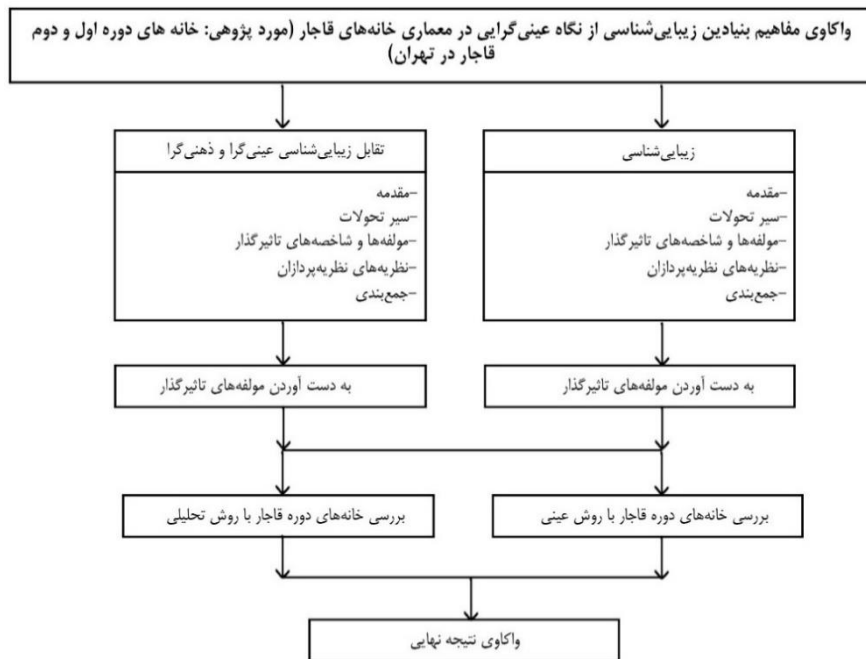
۲	تبیین عوامل مؤثر بر طراحی بدنه خیابانی مبتنی بر دلالت‌های زیبایی-شناسانه نمونه موردی: خیابان بهار، منطقه ۷ شهرداری تهران	امیرحسین خلوصی، مصطفی بهزادفر و مریم محمدی	۱۳۹۳	در این پژوهش به بررسی نما و نمای خیابان، زیبایی‌شناسی و رویکردهای زیبایی‌شناسی پرداخته است و در نهایت با سنجش ادراک ساکنین به نتیجه‌گیری می‌پردازد.	نمای خیابان یا جداره از مهم-ترین سطوحی است که در برخورد روزمره ساکنین دیده می‌شود و در مقیاس خرد طراحی شهری، یکی از مهم-ترین زمینه‌ها برای ارتقای کیفیت محیط است.	تحلیلی - کاربردی و مبتنی بر روش‌های کمی و کیفی
۳	رویکردها و روش‌ها در زیبایی‌شناسی شهری	مهرداد کریمی مشاور	۱۳۹۲	در این پژوهش ابتدا به سیر تحول زیبایی‌شناسی از دیدگاه نظریه-پردازان مختلف پرداخته و سپس به بررسی زیبایی‌شناسی عینی و ذهنی پرداخته است.	زیبایی‌شناسی را می‌توان از دو جنبه عینی و ذهنی مورد بررسی قرار داد. در خصوص رابطه‌اش با زیبایی‌شناسی شهری چهار رویکرد وجود دارد که عبارت است از: کالبدی، روان‌شناسانه، کارشناس محور و مردم‌محور.	روش کارشناس محور (توصیفی)، کمی و کیفی) و روش مردم‌محور
۴	گونه‌شناسی و مقایسه تطبیقی رویکردهای پژوهشی در مطالعات حوزه زیبایی‌شناسی معماری	سمیه موسویان، بهناز امین‌زاده گوهریزی و آزاده شاهچراغی	۱۴۰۰	در این پژوهش به بررسی مؤلفه‌های تأثیرگذار رویکرد مطالعاتی، پیداکردن نظام‌های علمی و فکری موجود در این حوزه از روش واکاوی مطالعات دوره معاصر پرداخته است.	آگاه‌سازی مفهوم در رابطه با رویکردها و روش‌های مطالعه زیبایی‌شناسی معماری، باید ارجح‌تر از مؤلفه‌های شناختی و ادراکی باشد و بسط پیدا کند.	توصیفی، تحلیلی محتوای کیفی و رویکرد تطبیقی - تفسیری
۵	تبیین مؤلفه‌های زیبایی-شناسی معماری مبتنی بر تجربه مخاطب (مورد پژوهی: بناهای فرهنگی شاخص تهران)	سمیه موسویان، بهناز امین‌زاده گوهریزی	۱۴۰۱	در این پژوهش به بررسی و شناخت شاخصه‌های اثرگذار در زیبایی‌شناسی معماری پرداخته است که در چهارچوب کلی کیفیت‌های زیبایی‌شناسی قرار می‌گیرد.	در شکل‌گیری تجربه زیبایی-شناسی معماری مجموعه مؤلفه‌های ادراکی، انگیزشی، حسی، حرکتی، شناختی، رفتاری و هیجانی هر کدام نقش مؤثری در فرایند ادراک زیبایی‌شناسی دارند.	کیفی با رویکرد فلسفی پدیدارنگاری و قصد پژوهش تفسیری و منطقی پژوهش استقرایی است.
۶	تطبیق زیبایی‌شناسی در فلسفه افلاطون و دکارت	سیمین اسفندیاری	۱۳۹۲	این پژوهش در ابتدا به تعاریف اولیه در باب زیبایی‌شناسی می‌پردازد. سپس به بررسی مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی از نظر افلاطون و زیبایی‌شناسی سوپراکتیویسم دکارت می‌پردازد.	زیبایی‌شناسی از منظر افلاطون زیبایی‌ای محسوس یا به اصطلاح سایه، خود اثر یا شکل زیبایی است؛ ولی این امر با ظهور دیدگاه دکارتی یا کانتی امر محسوس را از معنا تهی می‌کند.	تطبیقی
۷	گونه‌شناسی خانه دوره قاجار در اصفهان	مریم قاسمی سیچانی و غلامحسین معماریان	۱۳۸۹	این پژوهش با تأکید به اینکه شهر اصفهان یکی از مهم‌ترین و خاص‌ترین معماری ایران را دارد؛ حدود ۸۰۰ نمونه خانه تاریخی قاجار را گونه‌شناسی و در نهایت نمونه‌های مشابه را در یک گروه قرار داده است.	خانه‌های اصفهان باتوجه به اقلیم گرم و خشکی که دارند، بیشتر درون‌گرا بوده‌اند؛ و آنها را بر پایه شاخصه‌های معماری، سازه‌ای و تزیینات می‌توان به سه دوره تقسیم نمود.	ترکیبی
۸	مطالعه تطبیقی ساختار کالبدی خانه‌های سنتی دوره قاجار (نمونه موردی: شهر تهران و تبریز)	سیروس جمالی و نادیا خندان	۱۳۹۹	این پژوهش ابتدا پیشینه‌ای از شهر تهران و تبریز در دوران قاجار را تفسیر کرده است؛ سپس به توضیح معماری دوره قاجار پرداخته است و در نهایت به سیر	معماری مسکونی قاجار در گذر از جهان سنت به تجدید، با استقرا برون‌گرایی به جای درون‌گرایی و اعمال تغییرات کالبدی و	تاریخی - تفسیری و قیاسی

تحول ساختار کالبدی خانه‌ها پرداخته و آنها را در دو گروه دسته- بندی کرده است.	فضایی و تزئینات معماری، تحولی عظیم داشته است.	۱۳۹۸	امید شاطری وایقان و محمد دبده	۹	ساختار معماری خانه‌های تاریخی ایران؛ دوره قاجار
این پژوهش به بررسی الگوها و فضاهای معماری تاریخی ایران پرداخته و ساختار کالبدی و تأثیرپذیری شیوه زندگی را مورد بررسی قرار داده است.	خانه‌های قاجار در جایگاه ممتازی در معماری ایران هستند و در مقایسه با مؤلفه‌های متأثر از بقیه دوره‌ها چشم‌نوازتر هستند.	۱۴۰۲	محمدرضا افشاری بصیر، منوچهر فروتن و محمد مهدی سروش	۱۰	واکاوی نشانه‌شناسی تحول معنای اجتماعی - فرهنگی خانه‌های شهری همدان در سه دوره قاجار، پهلوی و معاصر
در این پژوهش به واکاوی نشانه‌ها در هر اثر معماری به‌عنوان خانه به‌مثابه یک متن پرداخته تا مشخص شود چگونه لایه‌های متن در سطوح مختلف با یکدیگر ارتباط داشته‌اند.	تحول معنایی اجتماعی - فرهنگی در مورد همه خانه‌ها یکسان اتفاق نیفتاده است، به‌گونه‌ای که در برخی فضاها، معنای خانه به‌طور کلی تغییر کرده است.				

۳. روش تحقیق

برای ایجاد شالوده منسجم در این پژوهش از روش‌های مختلفی استفاده شده است. از روش پیمایشی برای شناخت خانه‌های قدیمی استفاده شده است؛ به این صورت که ابتدا تمامی خانه‌های دوره اول و دوم قاجار را در شهر تهران شناسایی کرده و سپس خانه‌هایی که حدوداً در یک محله، در یک دوره زمانی و در یک محدوده کالبدی بودند انتخاب شد؛ در نهایت هشت خانه مهم با تزئینات شگرف انتخاب شد. در این پژوهش با توجه به سنت کیفی تحقیق با روش توصیفی به توصیف مؤلفه‌های معماری دوره قاجار پرداخته شده است و از روش تحلیلی برای شناخت و مقایسه مؤلفه‌ها و ارتباط فضایی در خانه‌های قاجار استفاده شده است؛ همچنین رویکرد پژوهش تطبیقی - تفسیری است. برای به‌دست‌آوردن نتایج مطلوب و بیان پاسخ به سؤال‌های پژوهش، در این پژوهش گردآوری اطلاعات با تکنیک کتابخانه‌ای مانند کتاب‌ها، مقاله‌ها، نقشه‌ها، عکس‌ها و فیلم‌های بناها و همچنین برداشت میدانی به جمع‌آوری اطلاعات درباره هشت خانه دوره اول و دوم قاجار در شهر تهران پرداخته شد. چارت مبانی نظری در شکل ۱، تعبیه شده است.

باتوجه به بررسی پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده دو دسته‌بندی کلی برای پژوهش وجود دارد؛ اولین دسته‌بندی مربوط به زیبایی‌شناسی و دومین دسته‌بندی مربوط به خانه‌های دوره قاجار است. تأکید پژوهش‌های پیشین در مورد زیبایی‌شناسی به توصیف مفهوم زیبایی‌شناسی، نقش‌نما در ادراک زیبایی‌شناسی، نقش درک مخاطب در زیبایی‌شناسی و یا بررسی عوامل زیبایی‌شناسی عینی و ذهنی در معماری اسلامی دوران معاصر می‌پردازد و هیچ‌کدام از پژوهشگران پیشین در مقوله زیبایی‌شناسی عینی در خانه‌های قاجار، پژوهشی انجام نداده‌اند. از طرفی پژوهش‌های پیشین تحت عنوان خانه‌های قاجار صرفاً به بحث طبقه‌بندی خانه‌های قاجار، گونه‌شناسی آنها یا نشانه‌شناسی خانه‌های قاجار پرداخته‌اند که هیچ پژوهشی به تحلیل زیبایی‌شناسی عینی در معماری خانه‌های دوره اول و دوم قاجار در شهر تهران نپرداخته است؛ بنابراین نوآوری این پژوهش در راستای خلأهای موجود در پژوهش‌های گذشته این است که مقوله زیبایی‌شناسی عینی‌گرا را در هشت خانه دوره قاجار که در شهر تهران واقع شده‌اند را تحلیل نماید.

شکل ۱: ساختار تحقیق (نگارندگان)

۴. چارچوب نظری

موضوع زیبایی‌شناسی کالبدی شامل ریتم، هندسه، پیچیدگی، تناسب و مواردی از این قبیل است که بیننده اثر با نگاهی اجمالی می‌تواند آن را ادراک کند. زیبایی‌شناسی توضیح فرایند چرایی زیبایی و چگونگی درک و تحلیل ما در برخورد با اثر است.

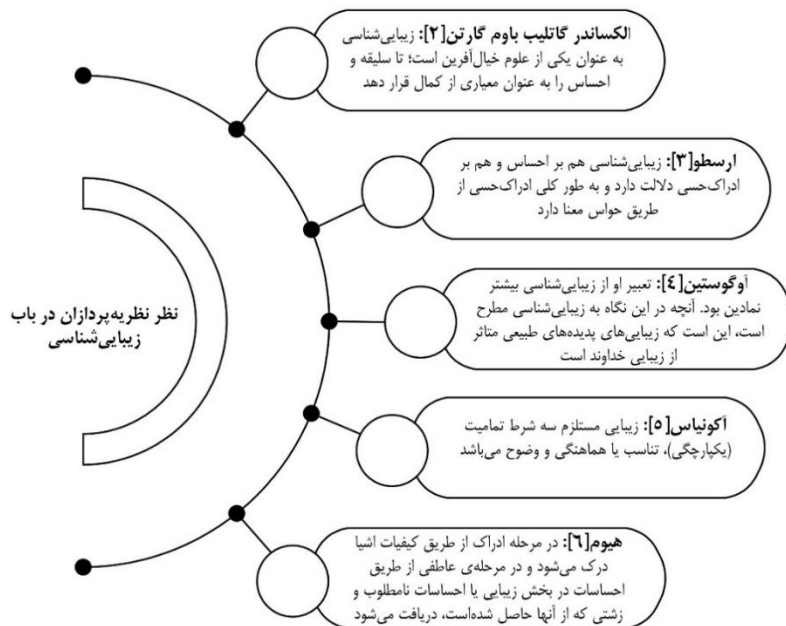
زیبایی‌شناسی از ریشه یونانی استتیک [۱] برگرفته شده است که به معنای ادراک حسی است. این لغت علاوه بر احساس بر ادراک حسی نیز دلالت می‌کند و در نهایت «ادراک از طریق حواس» معنا پیدا می‌کند. در نتیجه اصطلاح «استتیک» مخصوص به ادراک آثار هنری و زیبایی نمی‌باشد، بلکه به هر نوع ادراکی که مبتنی بر حواس است؛ دلالت دارد (اسفندیاری، ۱۳۹۲).

نظریه‌پردازان زیادی در باب زیبایی‌شناسی بحث کرده‌اند از جمله الکساندر گاتیب باوم گارتن، ارسطو، آگوستین، آکوئیناس، هیوم و بسیاری دیگر؛ اما موضوع قابل توجه در این امر این است که تمامی نظریه‌پردازان بر این امر مصمم هستند که زیبایی‌شناسی یک فرایند ادراکی است که هنگام مواجهه با اثر در افراد صورت می‌گیرد. نظر نظریه‌پردازان ذکر شده در باب زیبایی‌شناسی در شکل ۲، جمع‌آوری شده است.

زیبایی‌شناسی درک فرد در اولین مواجهه با یک اثر است. مقوله ادراک زیبایی‌شناسی امری ذهنی است که به دو دسته زیبایی‌شناسی عینی‌گرا و زیبایی‌شناسی ذهنی‌گرا تقسیم می‌شود. زیبایی‌شناسی ذهنی‌گرا بسیار پیچیده‌تر از زیبایی‌شناسی عینی‌گرا است و فرایند ذهنی‌ای که مغز فرد در برخورد یک اثر، تجزیه و تحلیل می‌کند را واکاوی می‌کند؛ زیبایی‌شناسی ذهنی‌گرا به عواملی همچون فضای معماری، محیط و مکان، معنا و مکان و حس مکان وابسته است. اما زیبایی‌شناسی عینی‌گرا که بحث اصلی در این پژوهش است؛ دلیل زیبایی یک مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد؛ زیبایی‌شناسی عینی‌گرا به عواملی همچون فرم معماری، هندسه، عناصر معماری، تزئینات، وحدت و تنوع وابسته است.

• زیبایی‌شناسی

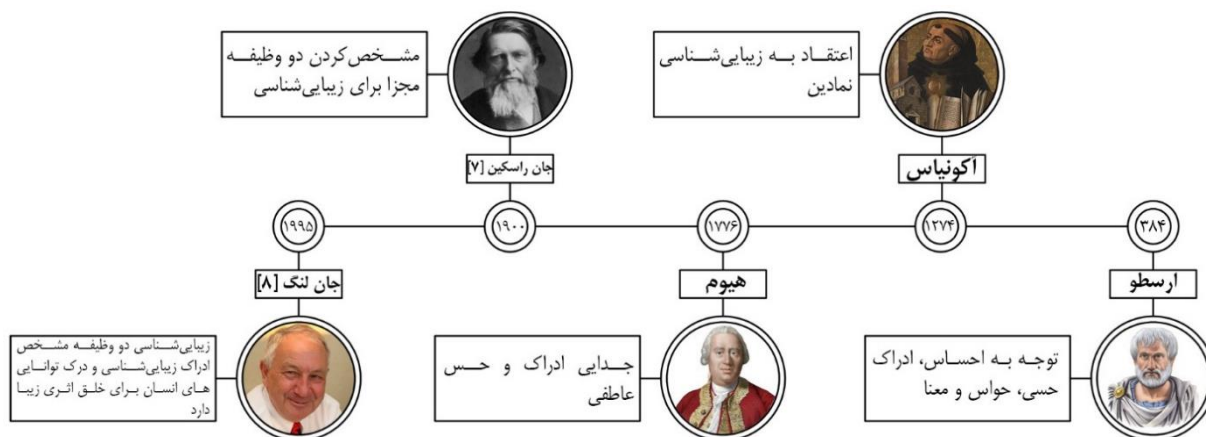
یکی از مهم‌ترین و بارزترین خصوصیات معماری، آفرینش بنایی زیبا با ایجاد حسی خوشایند در کاربران است. علم زیبایی‌شناسی نیز درک عواملی است که موجب ادراک زیبایی می‌شوند.

شکل ۲: نظر نظریه‌پردازان در باب زیبایی‌شناسی (نگارندگان)

عاطفی را از هم جدا کرد. جان راکسین نیز در تأیید اعتقاد داشت که زیبایی‌شناسی دارای دو وظیفه مشخص است؛ جان لنگ نیز در تأیید و ادامه نظریات هیوم و جان راکسین اعتقاد داشت که علم زیبایی‌شناسی دو وظیفه مشخص دارد: ۱- ادراک یک شیء یا فرایند تجربی زیبا و ۲- درک توانایی انسان برای خلق صورتهایی زیبا از نظر کاربران؛ بنابراین زیبایی‌شناسی هم در صورت و هم در ذهن اتفاق می‌افتد؛ اما بخش عمده درک زیبایی‌شناسی متعلق به ابعاد عینی آن است. سیر تحول زیبایی‌شناسی در شکل ۳، طبقه‌بندی شده است.

زیبایی‌شناسی از دوره ارسطو گرفته تا جان لنگ، دچار تغییرات زیادی شده است. ارسطو توجه زیادی به احساس، ادراک حسی، حواس و معنا در شناخت زیبایی‌شناسی داشت؛ متأسفانه در دوره بعد از ارسطو اتفاق مهمی در حوزه زیبایی‌شناسی اتفاق نمی‌افتد. اما دوران قرون وسطی، آگوستین و اکونیا مجدداً به امر زیبایی‌شناسی می‌پردازند. آگوستین اعتقاد به زیبایی‌شناسی نمادین داشت؛ ولی اکونیا معیارهای مشخصی همچون زیبایی، تناسب و وضوح را برای درک زیبایی‌شناسی معرفی کرده است. پس از عبور از این دوره وارد تجربه‌گرایی شدیم و هیوم نگاه به زیبایی‌شناسی را گسترش و دو مرحله ادراک و حس

شکل ۳: سیر تحول زیبایی‌شناسی (نگارندگان)

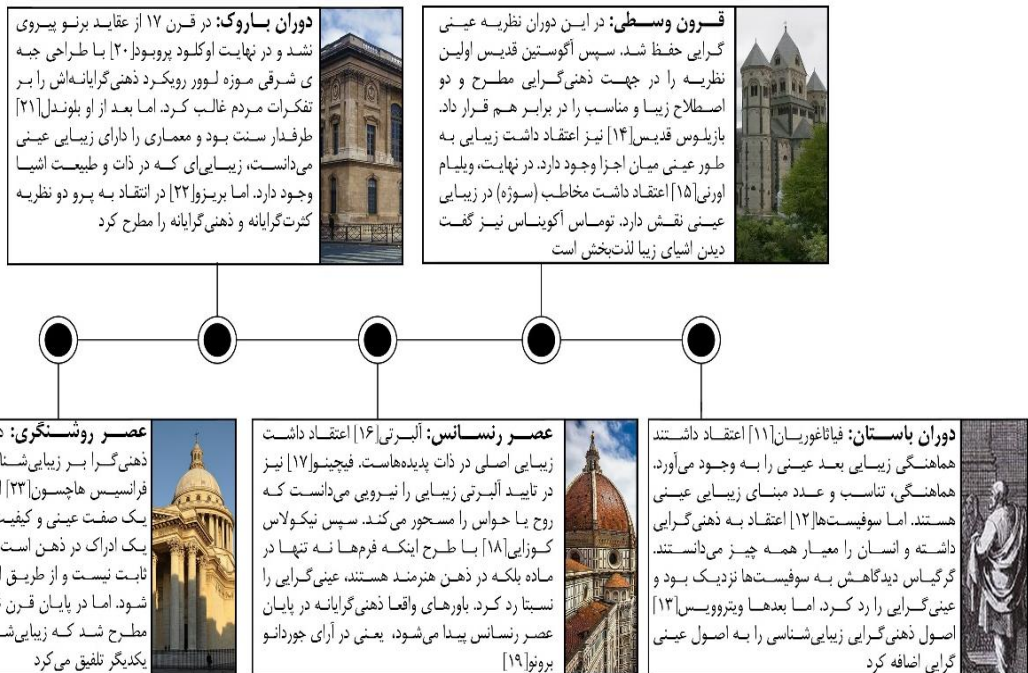
• تقابل زیبایی‌شناسی عینی‌گرا [۹] و ذهنی‌گرا [۱۰]

مؤلفه‌های بارز در قضاوت زیبایی‌شناسی که با ادراک این شاخصه‌ها می‌توان غلبه‌ی وجه عینی بر ذهنی زیبایی‌شناسی را به خوبی درک کرد (خلوصی و همکاران، ۱۳۹۲).

روند ادراک زیبایی‌شناسی ذهنی به این گونه است که تجربه‌ای لذت‌بخش در فرد به وجود می‌آید؛ در واقع از تمامی مفاهیم، باورها و هدف عملکردی جدا می‌شود. در هنگام مواجهه با زیبایی‌شناسی ذهنی علاوه بر عوامل حسی، فرهنگ و الگوهای زیست ما نیز دخیل هستند. در واقع مقوله‌ی ذهنی توجه زیادی به تفکر و مقوله‌ی عینی تأکید بسیاری بر تجربه دارد. تجربه حاصل دو امر مشاهده و آزمایش است. مشاهده درک جزء به جزء پدیده-هاست و آزمایش مشاهده‌ای است که با مداخله‌ی انسان صورت می‌گیرد. درست است که تجربه امری عینی است؛ اما از وجه ذهنی جدا نیست؛ زیرا شروع هر اتفاق و افکاری در ذهن انسان صورت می‌گیرد.

زیبایی‌شناسی عینی سیر تحول بسیاری را از قرون وسطی تا عصر روشنگری گذرانده است. در شکل ۴ می‌توان سیر تحول و نظر نظریه‌پردازان زیبایی‌شناسی عینی‌گرا و همچنین منتقدین آنها که معتقد به زیبایی‌شناسی ذهنی‌گرا هستند را مشاهده نمود.

زیبایی‌شناسی در معنای امروز کاملاً نو بوده و مبانی خاص و ویژه‌ی خودش را دارد. دو دیدگاه متفاوت در برخورد با زیبایی‌شناسی وجود دارد؛ اولین دیدگاه عینی و دومی ذهنی است. دیدگاه عینی متأثر از تفکرات ذهنی است و نکته‌ی مهم این است که ذهن بدون تجلی و عینی شدن، زیبایی ماده را نمی‌تواند درک کند (کریمی و همکاران، ۱۳۹۹). پذیرفتن زیبایی به صورت قطعی و به منزله‌ی واقعیتی عینی و خارجی، باعث شک و تردید تعداد زیادی از نظریه‌پردازان است؛ عده‌ای اعتقاد دارند که در پذیرفتن غلبه وجه عینی بر وجه ذهنی در ادراک زیبایی‌شناسی جای تردیدی وجود ندارد. عینی بودن زیبایی، امری قطعی و پذیرفته شده نیست؛ بلکه موضوع چالش برانگیزی است که عمده‌ی بحث‌های زیبایی‌شناسی حول محور آن صورت می‌گیرد. برخی از معیارها نمایانگر غلبه‌ی وجه عینی در زیبایی‌شناسی هستند؛ مانند: محدود بودن قضاوت درباره‌ی زیبایی‌شناختی و زیرمجموعه‌های آن، اهمیت توجیه عقلانی، اهمیت استفاده از

شکل ۴: سیر تحول و نظر نظریه‌پردازان زیبایی‌شناسی عینی‌گرا (نگارندگان)

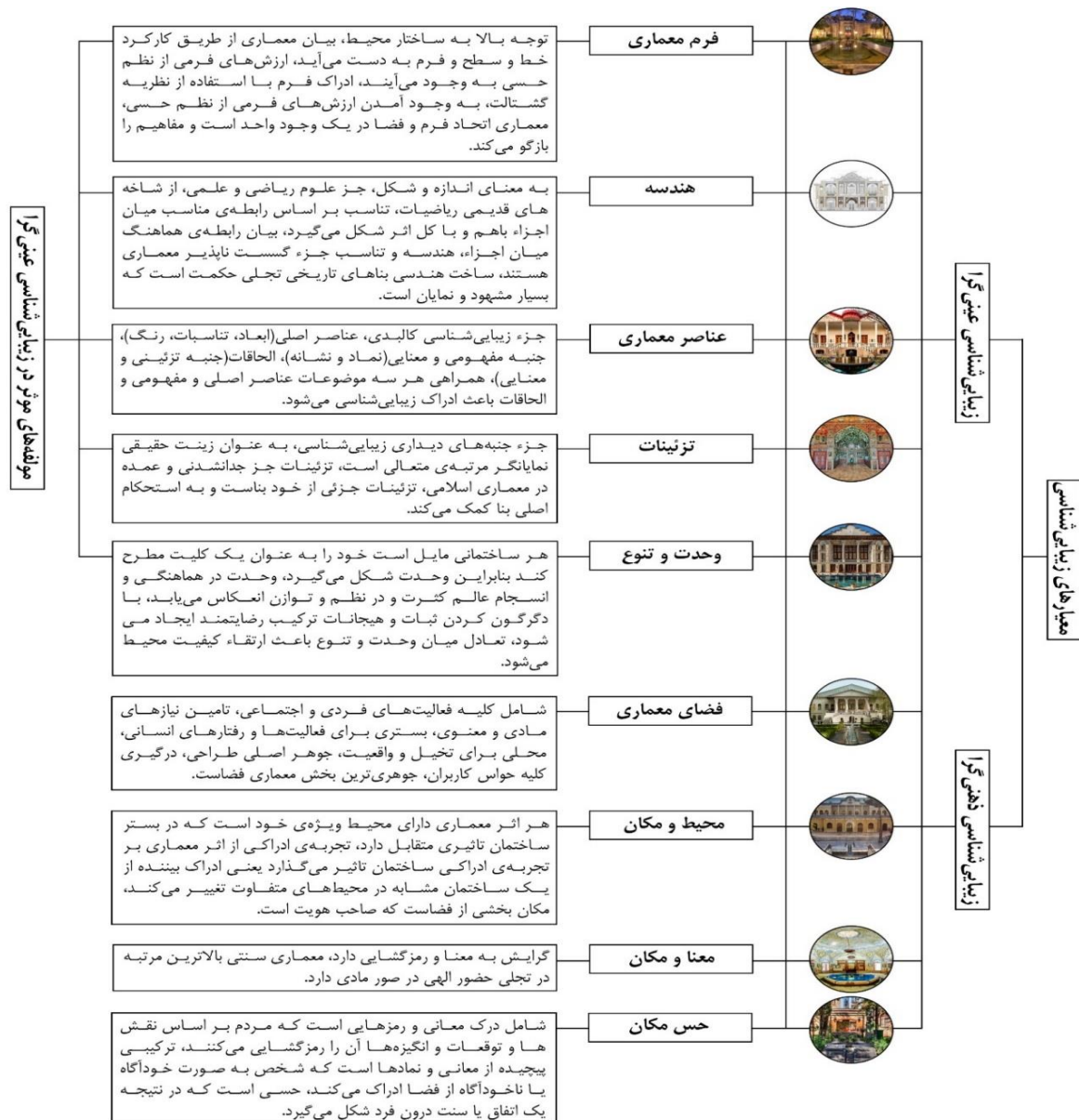
تفاوت‌های فراوانی میان مؤلفه‌های عینی‌گرایی و ذهنی‌گرایی وجود دارد؛ به‌عنوان مثال زیبایی‌شناسی عینی‌گرا دارای یک چهارچوب نظری کامل و منسجم است؛ اما زیبایی‌شناسی ذهنی‌گرا اصلاً چهارچوب نظری منسجمی ندارد، زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در جست‌وجوی چهارچوب‌های اصلی و زیبایی‌شناسی

تفاوت‌های فراوانی میان مؤلفه‌های عینی‌گرایی و ذهنی‌گرایی وجود دارد؛ به‌عنوان مثال زیبایی‌شناسی عینی‌گرا دارای یک چهارچوب نظری کامل و منسجم است؛ اما زیبایی‌شناسی ذهنی‌گرا اصلاً چهارچوب نظری منسجمی ندارد، زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در جست‌وجوی چهارچوب‌های اصلی و زیبایی‌شناسی

شکل ۵: تفاوت مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی و ذهنی (نگارندگان)

معیارهای سنجش مؤلفه‌های عینی و ذهنی زیبایی‌شناسی را می‌توان در قالب شکل ۶ ارائه نمود.

شکل ۶: معیارها و مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در بناهای معماری (نگارندگان)

۵. بحث

خانه‌های دوره قاجار را از لحاظ معماری و زیبایی‌شناسی می‌توان در دودسته تقسیم‌بندی نمود. دسته اول از دوره سلطنت آغامحمدخان تا پایان محمدشاه است که در این دوره معماری درون‌گرا و متأثر از معماری دوران صفویه است. دسته دوم از شروع حکومت ناصرالدین‌شاه تا آخر حکومت قاجار است؛ در این دوره با اعزام دانشجویان به اروپا و تأثیرگذاری آنها در هنر و معماری شاهد به‌وجود آمدن سبکی التقاطی از معماری بومی و غربی است. در جدول ۲ سیر تحول خانه‌های دوران قاجار بررسی شده است.

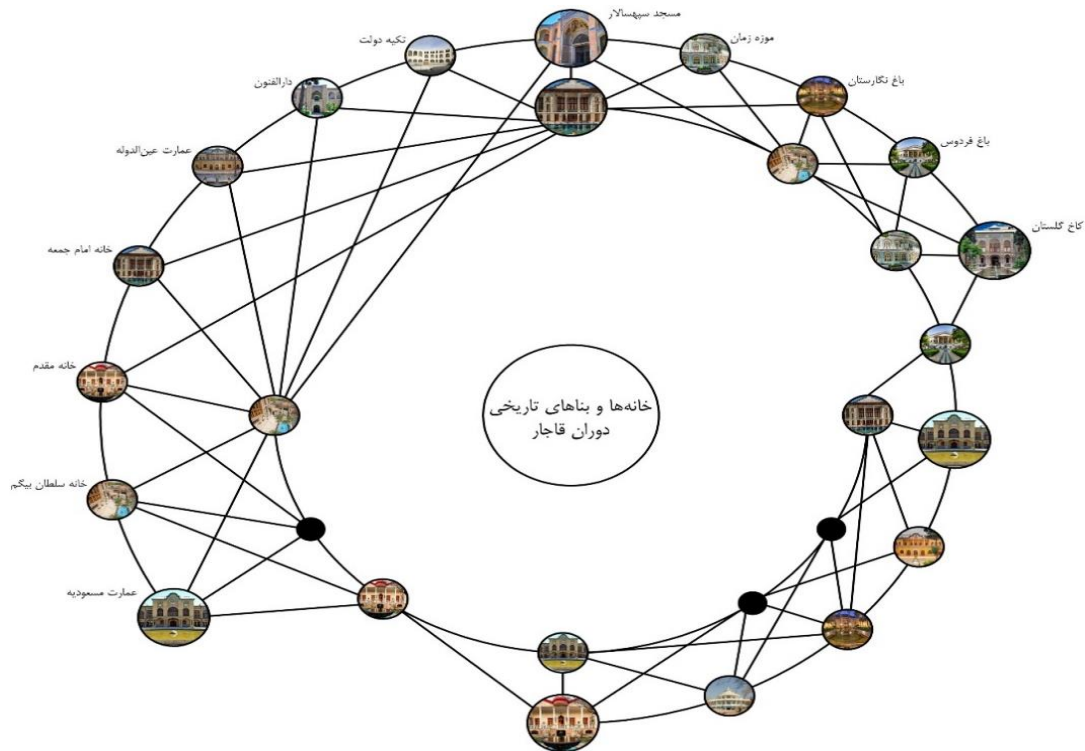
در دوره قاجار خانه‌های بسیاری در تهران ساخته شده‌اند؛ اما نکته حائز اهمیت در این باره سیر تحول زیبایی‌شناسی خانه‌های دوران قاجار است. در این دوره معماری به تأثیر از غرب دچار تحولی اساسی و بنیادین می‌شود؛ بنابراین سیر تکامل حکمت و فلسفه در دوران قاجار را می‌توان در دو بستر تاریخی بررسی کرد. (وایقان و همکاران، ۱۳۹۸)

جدول ۲: سیر تحول خانه‌های دوره اول و دوم قاجار در تهران (نگارندگان)

دوره تاریخی	دوران سلطنت	معماری	سازه	تزیینات	خانه‌های شاخص تهران
قاجار اول (متأثر از صفویه)	آغامحمدخان تا پایان محمدشاه	درون‌گرایی، خط آسمانی یک‌سره و صاف	غالباً سازه به‌صورت طاقی	بهره‌گیری از رنگ-های شاداب، استفاده از پرسپکتیو	باغ نگارستان، موزه زمان، باغ فردوس
دوم (متأثر از اروپا)	ناصرالدین‌شاه تا پایان حکومت قاجار	برون‌گرایی و وجود حیاط مرکزی، خط آسمانی یک‌سره و صاف	غالباً سازه به‌صورت تخت	متأثر از هنر رو کوکو و استفاده کمتر از تزیینات حجمی	عمارت مسعودیه، عمارت عین‌الدوله، موزه مقدم، خانه امام‌جمعه، خانه سلطان بیگم

موجود انتخاب و بعد از آن خانه‌های دوره اول و دوره دوم قاجار را که همگی در یک محدوده مکانی هستند؛ برای تحلیل انتخاب شد. در ادامه روند انتخاب خانه‌ها در شکل ۷، مشخص شده است.

بناهای زیادی در دوره قاجار، در تهران ساخته شده‌اند؛ از جمله: کاخ گلستان، مسجد و مدرسه سپهسالار، تکیه دولت، بازار تهران، باغ نگارستان، قصر فیروزه، خانه امام‌جمعه، خانه مقدم، خانه سلطان بیگم و عمارت مسعودیه. بعد از بررسی اولیه درباره معماری قاجار در تهران، خانه‌های دوره قاجار را از بین نمونه‌های

شکل ۷: سیر انتخاب خانه‌های دوره دوم قاجار (نگارندگان)

۶. یافته‌ها

در این مرحله در جدول ۳، به بررسی، تحلیل و آنالیز مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در هشت خانه دوره اول و دوم قاجار در تهران پرداخته می‌شود.

جدول ۳: تحلیل مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی‌گرا در خانه قاجار در تهران (نگارندگان)

دوره زمانی	خانه‌ها	تصویر	مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی‌گرا					توضیحات
			فرم معماری	هندسه	عناصر معماری	تزئینات	وحدت و تنوع	
دوره اول	باغ نگارستان		●	●	○	●	●	این بنا از لحاظ فرمی، بین فرم و فضا اتحاد دارد؛ از لحاظ هندسی تقسیم‌بندی‌ای متقارن دارد؛ ابعاد و تناسب در آن رعایت شده ولی از نمادهای خاصی استفاده نکرده است؛ تزئینات آن گویی جز اصلی ساختمان است و در نهایت بین کلیه اجزا وحدتی برقرار است که باعث ارتقای کیفیت محیط شده است.
موزه زمان		●	●	●	●	●	این بنا با وجود فرمی متفاوت از نظم حسی برخوردار است؛ هندسه و تناسب جز جدایی‌ناپذیر این بناست؛ هم از لحاظ عناصر معماری و هم از لحاظ عناصر مفهومی و هم الحاقات زیبایی‌شناسی باعث ادراک زیبایی‌شناسی می‌شود؛ تزئینات جزء جدانشدنی این بناست و در نهایت این بنا به صورت یک کل واحد شکل گرفته است.	
باغ فردوس		●	●	○	●	○	اتحاد فرم و فضا در این بنا باعث ایجاد یک وجود واحد شده است؛ استفاده‌ی خاصی از ریاضیات در این بنا شده است؛ عناصر معماری در این بنا هم از لحاظ عناصر اصلی و هم الحاقی و هم مفهومی به خوبی باهم ادغام نشده‌اند. تزئینات جز جدایی‌ناپذیر این بناست و این بنا از یک جزء واحد تشکیل شده بنابراین وحدت در عین کثرتی ندارد.	
دوره دوم	عمارت عین‌الدوله		●	●	●	●	●	خط و سطح و فرم این بنا ساختار اصلی را شکل داده و گویی یک کل واحد است؛ هندسه و تناسب جز گسست‌ناپذیر این بنا هستند؛ تمامی عناصر معماری به کار رفته باعث ادراک زیبایی‌شناسی در این بنا می‌شوند؛ تزئینات گویی جز اصلی این بناست و کل بنا به صورت یک کل واحد شکل گرفته است.
خانه امام‌جمعه		●	●	●	●	○	فرم شکل گرفته در این بنا اتحادی بین فرم و فضا ایجاد کرده است؛ یک رابطه هماهنگ میان تمامی اجزاء ایجاد شده	

<p>است؛ زیبایی‌شناسی کالبدی هم شامل عناصر اصلی و هم الحاقات و هم عناصر مفهومی است؛ تزیینات جزء اصلی بناست و به استحکام ساختمان کمک می‌کند؛ در نهایت هماهنگی و انسجام بنا در هنگام مواجهه فرد با بنا ادراک می‌شود.</p>			<p>ادراک فرم بنا به وسیله نظریه گشتالت صورت می‌گیرد؛ در هندسه این ساختمان از علوم ریاضی خاصی استفاده نشده است؛ عناصر اصلی، مفهومی و الحاقات باعث ادراک زیبایی‌شناسی در بنا می‌شوند، تزیینات در قسمت شاه‌نشین این بنا وجود دارد و مابقی بنا ساده است و در نهایت کل بنا دارای یک جز واحد است و انسجام خاصی در آن مشاهده نمی‌شود.</p>	<p>○ ● ○ ●</p> 		<p>دوره دوم خانه سلطان بیگم</p>
<p>ارزش‌های فرمی این بنا با توجه به نظم حسی به دست می‌آید؛ هندسه و تناسب جز جدانشدنی این ساختمان است؛ زیبایی‌شناسی کالبدی شامل ابعاد، نمادها و جنبه‌های تزیینی می‌شود؛ بین وحدت و تنوع تعادل برقرار شده است که باعث ارتقای کیفیت محیط می‌شود.</p>	<p>● ● ● ● ●</p> 		<p>در این بنا توجه زیادی به ساختار محیط شده است؛ رابطه هماهنگی بین ریاضیات استفاده شده، شکل و تناسب بنا وجود دارد؛ زیبایی‌شناسی کالبدی شامل عناصر اصلی و عناصر مفهومی و الحاقات نمی‌باشد؛ زیبایی‌شناسی دیداری در بنا نمایانگر مرتبه متعالی در بنا است و در نهایت کل ساختمان به شکل یک کل واحد شکل گرفته است.</p>	<p>● ● ○ ● ●</p> 		<p>عمارت مسعودیه</p>

۷. نتیجه‌گیری

و به وسیله خط و سطح و فرم ادراک می‌شود؛ همچنین ارزش‌های فرمی تأثیر بالایی بر روی ارزش‌های حسی دارند. هندسه از دیگر عوامل مهم در زیبایی‌شناسی عینی است؛ هندسه اندازه و شکل اجزاء را مشخص کرده است و هندسه و علی‌الخصوص تناسب جز جدایی‌ناپذیر معماری هستند. عناصر معماری از دیگر

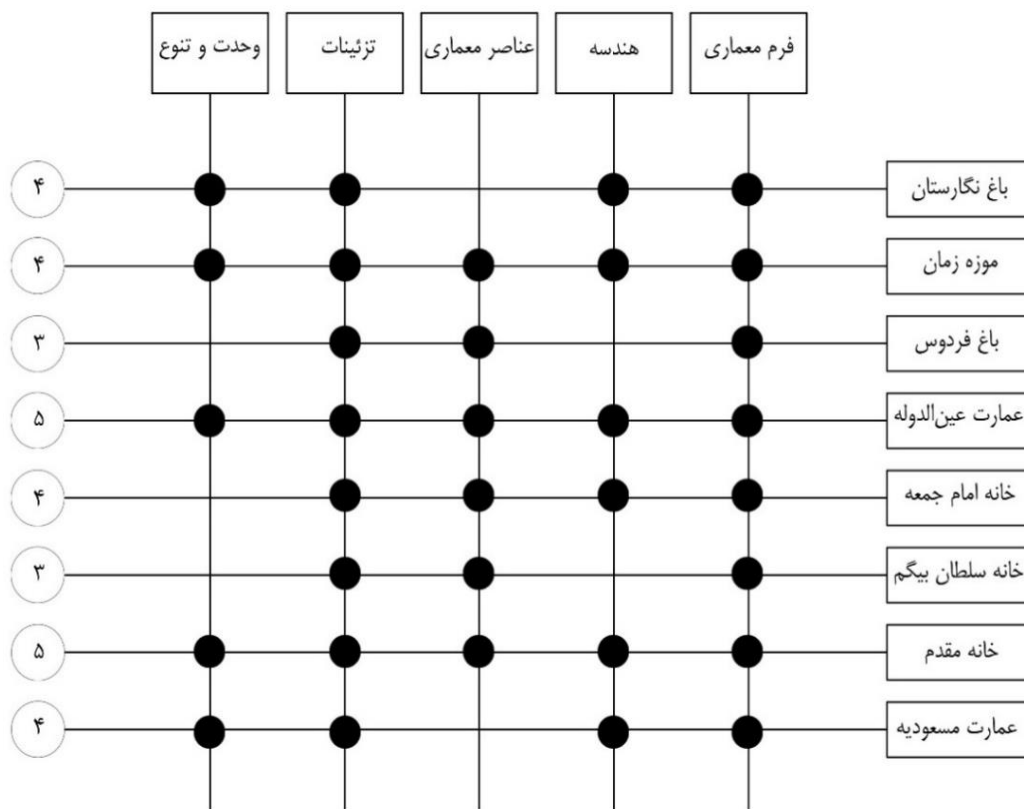
باتوجه به بررسی‌های کیفی انجام شده و جمع‌آوری شده در شکل ۸، مؤلفه‌های عینی زیبایی‌شناسی بر عواملی چون فرم معماری، هندسه، عناصر معماری، تزیینات و وحدت و تنوع استوار است. فرم معماری توجه به چگونگی ساختار و شکل‌گیری محیط دارد

عمرات مسعودیه و عمارت عین‌الدوله متأثر از اروپا هستند و زیبایی‌شناسی آنها برگرفته از بناها و تمبرهای موجود اروپایی است. با تحلیل هشت خانه دوره قاجار در شهر تهران می‌توان دریافت که عمارت عین‌الدوله و خانه مقدم دارای تمامی مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی و باغ نگارستان، موزه زمان، خانه امام‌جمعه و عمارت مسعودیه اکثر مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی عینی را دارا هستند.

با تحلیل مفاهیم بنیادین زیبایی‌شناسی عینی مانند فرم معماری، هندسه، عناصر معماری، تزیینات، وحدت و تنوع در خانه‌های دوره اول و دوم قاجار می‌توان دریافت که مؤلفه فرم معماری و تزیینات در تمامی خانه‌ها وجود دارد و امری مهم و اساسی در ادراک زیبایی‌شناسی عینی‌گرا است و بعد از آن هندسه و عناصر معماری در درجه دوم هستند و باعث ادراک زیبایی‌شناسی عینی‌گرا می‌شوند.

عوامل زیبایی‌شناسی عینی هستند؛ عناصر معماری سه وجه دارند که شامل عناصر اصلی‌ای مثل ابعاد و تناسب، عناصر مفهومی مانند نماد و نشانه و عناصر الحاقی که جنبه معنایی دارند، می‌شود. تزیینات از دیگر عوامل مهم در زیبایی‌شناسی عینی است؛ تزیینات جز جدانشدنی معماری است و می‌بایست به‌گونه‌ای با ساختمان ادغام شود که گویی جزئی از خود ساختمان است. وحدت و تنوع آخرین مؤلفه مهم در ادراک زیبایی‌شناسی عینی است؛ هر ساختمانی می‌بایست به‌گونه‌ای طراحی شود که گویی از یک کل منسجم تشکیل شده است؛ وحدت و تنوع باعث ارتقای کیفیت محیط می‌شوند.

سیر تحول خانه‌های قاجار روند جالب‌توجهی را طی کرده‌اند. خانه‌های دوره اول قاجار مانند باغ نگارستان، موزه زمان و باغ فردوس متأثر از معماری دوره صفویه هستند؛ اما خانه‌های دوره دوم قاجار مانند خانه مقدم، خانه امام‌جمعه، خانه سلطان بیگم،

شکل ۸: جمع‌بندی مؤلفه‌های عینی‌گرا در خانه‌های دوره اول و دوم قاجار در شهر تهران (نگارندگان)

۳. Aristotle

۴. Saint Augustine

۵. Thomas Aquinas

پی‌نوشت

۱. Aesthetics

۲. Alexander Gottlieb Baumgarten

Fitch .۱۷	David Hume ۶
Nicholas of Cusa .۱۸	John Ruskin ۷
Giordano Bruno .۱۹	John Lang ۸
Oklo Peru .۲۰	Objectivist aesthetics ۹
François Blondel .۲۱	Subjective aesthetics ۱۰
Brizo .۲۲	Pythagoras ۱۱
Francis Hutcheson .۲۳	Sophist ۱۲
Immanuel Kant .۲۴	Marcus Vitruvius Pollio ۱۳
	Basil ۱۴
	William Orney ۱۵
	Leon Battista Alberti ۱۶

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی برای اعلام ندارند.

منابع

- افشاری بصیر، محمدرضا؛ فروتن، منوچهر؛ سروش، محمدمهدی (۱۴۰۲)، واکاوی نشانه‌شناسی تحول معنای اجتماعی - فرهنگی خانه‌های شهری همدان در سه دوره قاجار، پهلوی و معاصر، نشریه راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۲(۳).
- اسفندیاری، سیمین (۱۳۹۲)، تطبیق زیبایی‌شناسی در فلسفه افلاطون و دکارت، نشریه فلسفه، شماره ۱. <https://ensani.ir/fa/article/558993/>
- امامی کوپائی، سمانه؛ نوروز برازجانی، ویدا (۱۳۹۹)، پیوند زیبایی و سه‌گانه شکل، عملکرد و معنا. تفسیری پدیدارشناسانه از تجربه زیبایی‌شناسی حضور در پل خواجهی اصفهان، نشریه باغ نظر، ۱۷(۸۷). https://jop.ut.ac.ir/article_36401.html
- بهزاد پور، محمد؛ دوگر، مریم؛ سلیمانی، مهناز (۱۴۰۰)، سیر تحول هویت معماری شهر تهران در خانه‌های دوره قاجار تا پهلوی دوم (نمونه موردی: خانه امام‌جمعه تهران دوره قاجار و خانه تیمورتاش دوره پهلوی اول)، نشریه پژوهش در مهندسی عمران و معماری ایران، ۶(۲۳). https://www.bagh-sj.com/article_111687.htm
- جمالی، سیروس، خندانی، نادیا (۱۳۹۹)، مطالعه تطبیقی ساختار کالبدی خانه‌های سنتی دوره قاجار (نمونه موردی: شهر تهران و تبریز)، نشریه علمی تخصصی شباک، ۶(۴). <https://racj.ir/user/articles/1211>
- حنیف، احسان (۱۳۹۷)، مفهوم سکونت و تأثیر آن بر حیات خانه‌های ایرانی: مطالعه موردی خانه‌های کاشان در دوره قاجار، دوفصلنامه علمی - پژوهشی اندیشه معماری، ۲(۴). https://at.journals.ikiu.ac.ir/article_1980.html
- خلوصی، امیرحسین؛ بهزادفر، مصطفی؛ محمدی، مریم (۱۳۹۳)، تبیین عوامل مؤثر بر طراحی بدنه خیابانی مبتنی بر دلالت‌های زیبایی‌شناسانه نمونه موردی: خیابان بهار، منطقه ۷ شهرداری تهران، ۲(۱). https://jsaud.sru.ac.ir/article_404.html
- رشاد، لاله (۱۴۰۰)، ادراک طبیعت در خانه‌های دوره قاجار در شهر تبریز، نشریه فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی، ۶(۱).

- رضوانی آهنگر کلاسی، حبیبه؛ اردلانی، حسین (۱۴۰۱)، زیبایی‌شناسی با تمرکز بر مفهوم اخلاق از منظر یوریکو سایتو، نشریه کیمیای هنر، جلد ۱۱، شماره ۴۳. <http://ciauj-tabriziau.ir/article-1-273-fa.html>
- زندی محب، آرزو (۱۳۹۷)، شناخت و تحلیل شش خانه ایرانی در اقلیم‌های متفاوت. گلشنی یزد، رسولیان یزد، امام‌جمعه تهران، بروجردی‌های کاشان، طباطبایی کاشان، حیدرزاده تبریز، نشریه معماری شناسی، ۱(۶).
- شاطری وایقان، امید؛ دبدبه، محمد (۱۳۹۸)، ساختار معماری خانه‌های تاریخی ایران؛ دوره قاجار، نشریه علمی تخصصی شبک، ۵(۴۶). <https://ensani.ir/fa/article/419516/>
- طوفان، سحر؛ معماری، حسن؛ ستارزاده، داریوش؛ فرامرزی، مهسا (۱۴۰۱)، تأثیر مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده ابعاد ادراکی مخاطب بر کیفیت معنایی معماری یادمان‌های معاصر، دوفصلنامه اندیشه معماری، ۶(۱۲). https://journals.ikiu.ac.ir/article_2726.html
- قاسمی سیجانی، مریم؛ معاریان، غلامحسین (۱۳۸۹)، گونه‌شناسی خانه دوره قاجار در اصفهان، نشریه هویت شهر، ۵(۷). <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/795512/FullText>
- قره‌بگلو، مینو، رشاد، لاله (۱۴۰۰)، عوامل تصویرپذیر در خانه‌های دوره قاجار در شهر تبریز، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۶(۳). <https://georesearch.ir/article-1-1100-fa.html>
- کریمی، محمدصادق؛ مرادی، ابراهیم (۱۳۹۹)، بازشناخت ابعاد عینی و ذهنی زیبایی‌شناسی معماری اسلامی در دوران معاصر، نشریه علمی - پژوهشی مطالعات هنر اسلامی، ۱۶(۳۷). https://www.sysislamicartjournal.ir/article_108421.html
- کریمی مشاور، مهرداد (۱۳۹۲)، رویکردها و روش‌ها در زیبایی‌شناسی شهری، نشریه باغ‌نظر، ۱۰(۲۴). https://www.bagh-sj.com/article_2693.html
- کوتی، جواهر؛ صابرنژاد، ژاله؛ متین، مهرداد (۱۴۰۲)، استفاده از روش چیدمان فضا در سلسله‌مراتب ورودی خانه‌های تهران اواخر قاجار و پهلوی اول با تأکید بر محرمیت، ۲۰(۱۲۳). https://www.bagh-sj.com/article_174103.html
- لطیفی، محمد؛ دیبا، داراب (۱۳۹۹)، داده‌کاوی ساختار فضایی مسکن بومی قاجار؛ نمونه موردی: خانه جنگجویان اصفهان، فصلنامه علمی - پژوهشی نقش جهان، ۱۰(۳). <http://bsnt.modares.ac.ir/article-2-43890-fa.html>
- منصور، رضوانه؛ حبیب، فرح؛ شاهچراغی، آزاده (۱۴۰۱)، اعتبارسنجی مدل مفهومی متأثر از زیبایی‌شناسی محیطی در روح مکان آثار فرهنگی معماری معاصر ایران، مطالعات هنر اسلامی، ۴۷(۱۹). https://www.sysislamicartjournal.ir/article_150269.html
- موسویان، سمیه؛ امین‌زاده گوهرریزی، بهناز (۱۴۰۱)، تبیین مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی معماری مبتنی بر تجربه مخاطب (موردپژوهی: بناهای فرهنگی شاخص در شهر تهران)، نشریه باغ‌نظر، ۱۹(۱۱۳). https://www.bagh-sj.com/article_153554.html
- موسویان، سمیه؛ امین‌زاده گوهرریزی، بهناز؛ شاهچراغی، آزاده (۱۴۰۰)، گونه‌شناسی و مقایسه تطبیقی رویکردهای پژوهشی در مطالعات حوزه زیبایی‌شناسی معماری، نشریه باغ‌نظر، ۱۸(۹۵). https://www.bagh-sj.com/article_128763.html

- مؤمنی، کورش (۱۳۹۷)، مقایسه و تطبیق اصل شفافیت در کالبد و طرح خانه‌های دوره صفوی و قاجار اصفهان، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، ۶ (۱۸).
<https://jria.iust.ac.ir/article-1-921-fa.html>
- نکوئی مهر، فاطمه؛ سلطان‌زاده، حسین؛ میر شاهزاده، شروین (۱۴۰۰)، مطالعه تطبیقی نقوش غربی و ایرانی عمارت‌های دوره قاجار (موردپژوهی: عمارت باغ عفیف‌آباد شیراز)، نشریه هنر اسلامی، ۱۹ (۴۸).
https://www.sysislamicartjournal.ir/article_144581.html
- وایقان شاطری، امید؛ دبدبه، محمد (۱۳۹۸)، ساختار معماری خانه‌های تاریخی ایران؛ دوره قاجار، نشریه علمی تخصصی شباک، ۵ (۴۶).
<https://ensani.ir/fa/article/419516/>
- Afshari Basir, M & Foroutan, M & Soroush, M. (2023). Analysis of the semiotics of the evolution of socio-cultural meaning of the urban houses of Hamedan in the three periods of Qajar, Pahlavi and contemporary. The Socio-cultural Strategy Journal of Rahbord, 12(13). (in persian)
- Esfandiari, S. (2012). Application of Aesthetics in the Philosophy of Plato and Descartes, Philosophy Journal, No. 1. (in persian)
- Emami Koupaei, S & Norouz Borazjani, V. (2020). Union of Beauty with the Triad of Form, Function, and Meaning; A Phenomenological Interpretation of the Esthetic Experience of Attending Isfahan's Khaju Bridge. Bagh-e Nazar, 17(87). (in persian)
- Behzadpour, M & Dugar, M & Soleimani, M. (2021). the evolution of the architectural identity of the city of Tehran in the houses of the Qajar period until the second Pahlavi period (case example: Tehran Imam Jumeah house of the Qajar period and Timurtash house of the first Pahlavi period). Journal of Research in Civil Engineering and Architecture of Iran, 6(23). (in persian)
- Jamali, S & Khandani, N. (2019). comparative study of the physical structure of traditional houses of the Qajar period (case example: Tehran and Tabriz). specialized scientific journal Shabak, 6 (4). (in persian)
- Hanif, E. (2018). The Concept of Residence and its Impact on the Courtyard of Iranian Houses: A Case Study of Kashan's Houses in Qajar Era. Journal of architectural thought, 4(2). (in persian)
- Kholoosi, A & Behzadfar, M & Mohammadi, M. (2013). Defining the Influential Criteria on Designing the Urban Façade with Emphasis on Aesthetical Signifiers. Journal of architecture and sustainable urban development, 2(1). (in persian)
- Rashad, L. (2021). Perception of nature in Qajar period houses in Tabriz city, Farhang Islamic Architecture and Urbanism, 6 (1). (in persian)
- Zandi Moheb, A. (2017). Recognition and analysis of six Iranian houses in different climates: Golshani, Yazd, Rasoulia, Yazd, Imam Jumeah, Tehran, Boroujerdi Hai, Kashan, Tabatabayi, Kashan, Haydarzadeh, Tabriz, Journal of Architectural Science, 1(6). (in persian)
- Shatari Vaiqan, O & Dabdeba, M. (2018). The architectural structure of historical houses in Iran; Qajar Course. specialized scientific journal Shabak, 5 (46). (in persian)

- Toofan, S & Memari, H & Sattarzadeh, D & Faramarzi, M. (2022). The effect of components of the perceptual dimensions of the public on the architectural semantic quality of contemporary monuments. *Journal of architectural thought*, 6(12). (in persian)
- Ghasemi Sichani, M & Memarian, G. (2009), Typology of the Qajar period house in Isfahan, *City identity magazine*, 5 (7). (in persian)
- Gharehbaglou, M & Reshad, L. (2021). Characterizing imageability in Gajar houses of Tabriz. *GeoRes*, 3(36). (in persian)
- Karimi, M & Moradi, E. (2020). Recognition of the Objective and Subjective Dimensions of the Aesthetics of Islamic Architecture in the Contemporary Era. *Scientific-Research Journal of Islamic Art Studies*, 16(37). (in persian)
- Karimi moshaver, M. (2013). Approaches and Methods in Urban Aesthetics. *Nazar research center*, 10(24). (in persian)
- Kooti, J & Sabernejad, J & Matin, M. (2023). The Use of the Spatial Arrangement Method for the Hierarchy of Entry in the Houses of Tehran Over the Late Qajar and the First Pahlavi Eras with Emphasis on Privacy. *Nazar research center*, 20(123). (in persian)
- Latifi, M & Diba, D. (2020). Data mining of the spatial structure of ghajar native housing; Case study: Naghshe jahan. *basic studied and new technolghies of Architecture and Planning*, 10(3). (in persian)
- Mansouri, R & Habib, F & Shahcheraghi, A. (2022). Validation of a Conceptual Model Influenced by Environmental Aesthetics in the Genius Loci of Cultural Works of Contemporary Iranian Architecture. *Scientific Quarterly of Islamic Art*, 19(47). (in persian)
- Moosavian, S & Gohar Rizi, B. (2022). Explaining Components of Architectural Aesthetics Based on Humans' Experience (Case Study: Prominent Cultural Buildings in Tehran). *Nazar research center*, 19(113). (in persian)
- Moosavian, S & Gohar Rizi, B. (2021). Typology and Comparative Analysis of Research Approaches to Aesthetics of Architecture. *Nazar research center*, 18(95). (in persian)
- Momeni K. (2018). The Comparison between the Transparency Principle in the Form and Design of Safavid and Qajar Homes in Isfahan. *Journal of Islamic Architecture Research*, 6 (1). (in persian)
- Nekooimehr, F & Soltanzadeh, H & Mirshahzadeh, Sh. (2022). Comparative study of Western and Iranian motifs of Qajar mansions Case study: Afifabad Garden Mansion in Shiraz, *Scientific Quarterly of Islamic Art*, 19(48). (in persian)
- Vaykhan Shatari, O & Dabdabe, M. (2018). The architectural structure of historical houses in Iran; Qajar Course, *specialized scientific journal Shabak*, 5 (46). (in persian)

Analysis of objective aesthetics in the architecture of Qajar houses in Tehran

Leila Zare*¹, Roya Keyhani²

(Receive Date: 27 April 2024 Revise Date: 25 May 2024 Accept Date: 29 October 2024)

Research Article

Abstract

Introduction: The present research has analyzed the fundamental concepts of aesthetics from the point of view of objectivism in the architecture of Qajar period houses in Tehran. Aesthetics is the understanding of the state of space through humans, and aesthetics in architecture brings to the fore the presence in space and the feeling of all the components of beauty at once. The discussion of aesthetics in architecture is related to the theoretical foundations and especially the quality in each architectural design individually, which leads the design and design process more to the knowledge of the elements and the creation of beauty; On the other hand, architects believe that factors such as structure, material resistance, and financial issues have caused the loss of freedom of action in designs to create beauty, so in this research, looking at historical architecture, the aim is to analyze beauty. In the course of historical evolution, beauty has been an eternal attraction and has been researched in different disciplines. The importance of research is that beauty is not subjective; Rather, it should be understood as an objective truth; Also, the houses of the Qajar period, as important urban phenomena, are very important from an aesthetic point of view, and for this reason, in the past decades, researchers investigated its various aspects.

Methodology: In this research, according to the qualitative tradition of research, the description of the architectural components of the Qajar period has been discussed with a descriptive method, and an analytical method has been used to identify and compare the components and spatial relationship in the Qajar houses. Also, the research approach is comparative-interpretive. In order to obtain the desired results and express the answers to the research questions, in this research, information is collected with the library technique, such as books, articles, maps, photos and videos of the buildings, as well as field observations. The collection of information about eight houses of the first and second Qajar period in Tehran was done.

Results: The evolution of Qajar houses has undergone an interesting process. The houses of the first Qajar period, such as Nagaristan Garden, Zaman Museum and Ferdous Garden, are influenced by the architecture of the Safavid period. But the houses of the second Qajar period, such as Moghadam House, Imam Juma's House, Sultan Begum House, Masoudiya Mansion, and Ain-Dawlah Mansion, are influenced by Europe, and their aesthetics are derived from existing European buildings and stamps. By analyzing the eight houses of the Qajar period in Tehran, it can be found that the Ain-doleh mansion and the Moghadam mansion have all the objective aesthetic components and the Nagaristan garden, the Museum of Time, Imam Juma's house and the Masoudiyeh mansion have the most objective aesthetic components.

Conclusion: By analyzing the basic concepts of objective aesthetics such as architectural form, geometry, architectural elements, decorations, unity and diversity in the houses of the first and second period of Qajar, it can be found that the component of architectural form and decorations are present in all houses. It has and is an important and essential thing in the perception of objective aesthetics, and after that geometry and architectural elements are in the second degree and cause the perception of objective aesthetics.

Conflict of interest: None declared.

Keywords: Aesthetics, objectivist aesthetics, Qajar houses, architecture of Qajar houses

¹ Assistant professor of creative economy research center of west Tehran branch, Islamic Azad university, Tehran, Iran. (Corresponding author) zare@wtiau.ac.ir

² PhD Researcher in Architecture, Faculty of Art and Architecture, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.